

TRAKYA'YI MÜZİKLERLE GEZMEK

BELMA OĞUL

T

RAKYA gezintimin başında, daha İstanbul'da iken Zeytinburnu bana 1970'li ve 1980'li yıllarda izlemeye doyamadığım efsanevi

İhsan Mermerci Lisesi'nin Üsküp halk oyunları ekibini hatırlattı. Makedonya coğrafyasının genelinden derlenmiş oyunlardan oluşturulan repertuar, Üsküp halk oyunları ismi altında toplanmış, akordeon, klarnet ve davul eşliğinde oynanmaktaydı. Yoluma devam ettiğimde karşıma çıkan Patriyotlar ise Yunanistan'dan 1923 mübadelesinde göçmüş, Cennet Mahallesinden Çatalca'ya, oradan Silivri'ye kadar geniş bir bölgeye yerleşmişler. Bütün yol boyunca bazen Rumca bazen Türkçe bir *Samiotisa*,

Sisamlı kız Sisamlı kız
Ne zaman Sisam'a gidiyorsun?
Roda thariskostoyalo Samyotissa
Triandafilastonamo.

(Denize nar taneleri döküleceğim Sisamlı kız/Gül yaprakları kumsala.)
ve *Perasayna* sesinin nereden geldiğini anladım.

Perasa perasayna kalokeri
Kai den mi estileskanin haberi.

(Bir yaz geçti, bir yaz geçti / Bir yaz geçti bre bir yaz geçti / Hiç haber göndermedin.)

MÜZİSYENLER

Gezinti boyunca karşılaştığım Çingene/Roman müzisyenler, mübadeleden önce Razgrad yoğunluklu olmak üzere köklerinin Bulgaristan'da, sonra gelenlerin ise Selanik ve Serez'de olduğunu söyledilerse de kentsel dönüşüm gerçekleşmeden önce Sulukule'de müzisyenlik yapanların geçmişlerinin 15. yüzyıl öncesine dayandığı bilinmektedir. Batı Trakya'da da "davul, zurna daha çok Müslüman Çingeneler ve Pomaklar tarafından çalınır; gayda, kaval, daire, çömlek darbuka, daha sonra klarnet, keman ve akordeon herkes tarafından çalınır." Gezdiğim yerlerde bu çalgılardan gayda/tulum ve akordeon dışındaki çalgılar ve sonradan eklenen elektronik klavye neredeyse sadece Çingene/Roman müzisyenlerle birlikte düşünülmektedir.

Yolumun üstünde Çingene/Roman müzisyenleriyle ünlü Mimarsinan Mahallesi'nde daha çok klarnet ve davul ustalığı ile bilinenlere denk geldim.

Müzisyenler, çalıp söylemenin dışında birtakım ritüellerin uygulanmasında etkinlikleri ile de kültürel aracılık rollerini yerine getirmektedirler. Örneğin evlilik ve düğün törenlerinin düzeni müzisyenler vasıtasıyla sağlanır; ne zaman takı takılıp ne zaman oynanacağı, ne zaman durulacağı müziğin susmasına, yavaşlamasına, hızlanmasına veya çalınan esere göre belirlenir. Muzaffer Sarısözen'in derlediği şu hava çalınca bütün akrabalar oynayacak, zorunlu olarak:

Bahçalarda börülce
Oynar gelin görünce
Oynasınlar bakalım
Bir araya gelince
Hişt mori yelelelli yar nina nininam
Çık mori yelelelli yar nina nam

Bahçelerde eğrelti
Oynarlar iki elti

İkisi de bir boyda
Bilinmiyor kıymeti

Hişt mori yelelelli yar nina nininam
Çık mori yelelelli yar nina nam

Bahçalarda kara taş
Oynarlar kardaş kardaş
İkisi de bir boyda
Bulunmuyor arkadaşı

Hişt mori yelelelli yar nina nininam
Çık mori yelelelli yar nina nam

Karşıklı oynanan karşılamlar ve ellerden veya kollardan tutularak halka biçiminde oynanan horalardan oluşan Trakya oyunları, müziklerinin ya ilk sözü ya da ilk dizisi ile anılırlar, dolayısıyla *Memleket Türküleri* adlı kitapta da belirtildiği gibi Trakya müziği denince akıllara ağıtlar, uzun havalar gelmez, ‘oynak’ havalar gelir. O kadar ki, sözleri hüzünlü olanlar bile istemeden temposu yükseltilecek oyun havasına çevrilir. Türkiye’nin pek çok yerinde kına gecelerinin vazgeçilmez havası olan “Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar” veya öksüz kalmış bir sevgiliyle sohbeti anlatan “Ben bir göçmen kızı gördüm Tuna boyunda” hüzünlendireceği yerde neşelendirici bir hâle getirilmiştir. Bazen de dört zamanlı bir hava dokuz zamanlıya çevrilip uzamsallaştırılarak ‘oynak’ hâle getirilir. Ancak,

Çalın davulları çaydan aşığıya amman amman / Mezarımı kazın, bre dostlar, bel-den aşığıya / Koyun sularımı kazan dolunca, amman / Aman ölüm zalim ölüm üç gün ara ver / Al başımdan bu sevdayı götür yâre ver gibi acılı hikayeleri anlatan eserleri de duymazdan gelemeyiz.

Biraz soluklanmak için Tekirdağ’ın Aydoğdu Mahallesindeki arkadaşlarıma uğramaya karar verdim. Ben yürürken pencereden sarkmış bir genç kız, sokaktan geçen bir delikanlının arkasından sesleniyordu: “*Darbukamın derisi / Beni ister birisi / Doğrusunu söyleyemem / Tekirdağlı kendisi*”. Evden çıkarken ise kapının önünde oturan bir delikanlı yoldan geçen mahalleli kızın arkasından “*Bir elinde ayna / Kum gibi kayna / Karagözlü yârim / Benim gibi oyna*” diye laf atıyor. Tam arabaya bineceğim sırada alt bölgesiyle kалаğını çıkartmasına rağmen neredeyse yere sürünecek olan klarneti çalan çocukla bir yağ tenekesine ip geçirip davul

hâline getiren çocuk, boylarına bakmadan müzik grubu kurmuş, sokaklarda çalışıyor. Zurnadan çok klarnetle karşılaştığımı fark edince merakımı ufaklığın babası giderdi. Zamanında yörenin en iyi zurnacısı askere gidiyor ve klarnet öğreniyor. Daha sonra yörede hâkim saz klarnet oluyor. Şimdi yöresel düğünlerde zurna tek tük de olsa kullanılıyor.

OYUNLAR

Tekirdağ’dan çıkıp Şarköy’e yaklaştıkça bağlar çoğalmaya başladı, Yücel Paşmakçı’nın Mustafa Karaer’den kaydettiği eser kulağıma gelmeye başlayınca, bir dramı anlatmasına rağmen neredeyse oynayacaktım.

*Bağya girdim bağ budanmış,
Bağya bülbül dadanmış.
On beş yaşında da Nazife de hanım,
Kimlere aldanmış.*

*Çıktım Şarköy’ün yoluna,
Sıra sıra zeytinler.*

*On beş yaşında da Nazife de Hanıma,
Yazık ettiler.*

*O tepeden bu tepeye, oyun olur mu?
On beş yaşında da Nazife de hanıma,
Doyum olur mu?*

Bağlarıyla ünlü Mürefte’den de Gelibolu Yarımadasına doğru inerken Latin dili ailesinden Megleno-Romence konuşan, göç ettikleri bölgenin ismiyle kendilerini tanımlayan Notyalılarla karşılaştım. Baharda keçilerin yaptığı gibi hoplayıp zıplayan, güzel kızlardan bahseden *fetili* en çok bilinen oyunları.

Taş evlerinden 1915 yılında Ermenilerce terk edildiği belli olan bir köyün kenarında, önünde bayrak sallayan bir gencin olduğu düğün alayına denk geldim, davul zurna ile serhat türküleri çalınıyordu. “*Çıkayım gideyim Urum eline / aman aman. Arzihal vereyim Mehmet Beylerbeyine / aman aman...*” Birden alay durdu, hava değişti ve “Yandım Ayşem Zeybeği” oynanmaya başladı. Horalar, karşılamlar ile zeybeklerin iç içe geçtiği bir bölge olduğundan karşılama adımlarıyla –ama iki karşılıklı çizgide değil daire formunda, yani tutuşmadan horalar gibi- oynanması pek şaşırtıcı değildi aslında, ama Mürefte tarafında oynanan Gelibolu zeybeğine de şaşırmadım değil.

ŞÖLENLER, KUTLAMALAR, EĞLENCERLER, YARIŞLAR

Hayrabolu’ya doğru yaklaştıkça, verimli topraklar karşıladı beni. Bu topraklarda baharı kutlamak için, rahatlatma anlamında ‘teferrüç’ten geldiği düşünülen ‘tepreş’ yapılır. Çalınır, söylenir, yenir, içilir; uzun zamandır görülmeyen eş dostla hasret giderilir; bellekler tazelenir; kültürel kimlik ve ait olma duyguları pekiştirilmeye çalışılır. Bir başkası Keşan’da daha çok Pomakların yaşadığı Çamlıca Köyünde (eski ismi Grabuna) 8 Ocak’ta –kışın en soğuk gecesi olduğu kabul edilir- bereketli bir yıl olması için kötü karakter Bocuk’u yok etme ritüeli, Bocuk veya Grabuna gecesidir. Kıyafet değiştirmiş, yüzleri kömürle siyaha veya nişastayla beyaza boyanmış gençler köyde gezer dururlar, bu gezmelerde ‘pesna’lar, ‘pesenta’lar, maniler, türküler söylerler bulabildikleri çalgı aletleri ile, bulamazlarsa tenekelerle sokak sokak, kapı kapı dolanır dururlar. ‘Sedenka’ denen ev içi eğlencelerinde de masallar anlatılır, bilmeceler sorulur, maniler, ‘pesna’lar, türküler söylenir ve kabak tatlısı yenir. Darbuka, def eşliğinde karşılıklı oyunlar oynanır. Keşan’ın bir başka özelliği de sadece yerel değil daha geniş çevrelerce bilinen müzisyenler yetiştirmesidir; müzik hayatına zurnayla başlayıp daha sonra klarnet çalmasıyla tanınan Selim Sesler bunlardan biridir.

Bocuk gecesinin soğuşundan kaçıp Edirne’ye vardım. Önümüzdeki yıl için dilekler kağıtlara yazılıyordu. Kocaman bir ateş yakılmış, cesareti olanlar üzerinden atlıyordu, 9/8 ritme uysa da uymasa da davullar ve zurnalar eşliğinde herkes Romanlar/Çingeneler gibi oynamaya çalışıyordu. Oldukça ustalık isteyen göbük hareketini yapabilmek ve tavrını verebilmek için en azından iki günlük Kakava kutlamaları süresince gacolar, Roman/Çingene olmayı diliyorlardı. Gece boyunca oynadık-tan sonra sabah dileklerini yazdıkları kağıtları attıkları Tunca Nehrinde çoğu kişi elini yüzünü yıkadı, kimi de nehre atlayıp yüzdü. Nehre atlayanların en büyük hedefi Babafingo’yu bulup kurtarmak; çünkü efsaneye göre Romanlar/Çingeneler göçerlerken kendilerine yol gösteren ve Hz. Musa Kızıldeniz’i yarıp geçtikten sonra sular altında kalan Babafingo’yu kurtarırlarsa kendilerinin

Kırkpınar davul-zurna ekibi şefi Fahrettin Zurnacı.
edirneahval.com

bir devleti olacaktır. Bu yıl da onu bulamadılar. Bereketli bir yıl olsun niyetiyle evlerinin kapısına asmak için ağaçların yeşil dallarından birkaç tane kopararak evlerinin yolunu tuttular.

Sağlık Müzesi hâline getirilmiş, 1488'den sonraki 400 yıl boyunca bütün hastalara, daha sonra sadece ruh ve sinir hastalarına hizmet veren Darüşşifa'ya doğru yola çıktım. Müzikle terapinin yapıldığı birkaç merkezden biri olan bu sağlık kuruluşunda aynı zamanda su sesi ve güzel kokularla tedavi (aromaterapi) de yapılmaktaymış.

Birçok yerde düzenlenen yağlı güreşlerin en çok bilineni ve en eskisi, Kırkpınar yağlı güreşleridir. Ben gittiğimde cazgır salavat okumaya başlamıştı:

*Pehlivan pehlivan
Gökten iner kartal
Pehlivan öyle olmalı ki
Kaldırınca Mehmet Ağa'nın
Tarlasındaki pamuk haralım tartar
Bir para, iki para
Biri ak biri kara
Sağındaki pehlivan
Hasmın çengeli takınca
Kendine yatacak yer ara
Çiçeği burnunda gelinler
Dokusun kispetinizi
Kızlar silsin ipek mendille
Terinizi yüzünüzü
Alta düştüm diye yerinme
Üste çıktım diye sevinme*

*Üste çıkarsan apış
Alta düşersen yapış
Hz. Hamza'dır piriniz
Yıkılıp yıkmaktır arınız
Elbet yıkacaktır birinizi biriniz
Allah Allah illallah
Muhammeden Resulullah
Bu yiğitlere alkışlarla diyelim maşallah
Vur davulcu Köroğlu'nu*

Güreşçiler peşreve başlarken davul ve zurnalar da “taksim gibi açış yaparlar, serbest ritimlerle başlayıp karma ritimlerle devam ederler, ezgiler ise hüseyini, hicaz, nikriz, uşşak makamında çalınır.” Müzik burada da kültürel aracılık rolünü oynar. Aynı anda birden fazla güreş tutulduğundan, seyirci canlanan bir oyunu kaçırabilir; dolayısıyla dikkat çekmek için usul ve tempo değiştirilir, örneğin savaş çıkmış gibi ‘ceng-i harbî’ usulü kullanılır. Diğer taraftan bazen oyunlar çok durağanlaşır, güreşçileri hareketlendirmek için de aynı uygulamalar yapılır. Yağlı güreşlerin ayrılmaz bir parçası olan davul zurna takımı susarsa pehlivanlar da oyunu bitirebilir. Yanyalı kardeşler, er meydanında en bilinen müzisyenler arasındadır. Ertesi gün ben ayrılırken davullar ve zurnalar meydan dışında sabah nöbetinde “Kırmızı gülün alı var / Aman aman / Her gün ağlasam da yeri var/ Bugün benim efkarım var / Aman aman / Ah bu gönül arzuler seni seni yar seni” çalıyor, bütün Edirne dinliyordu.

RITÜELLER

Kırklareli yolunun üzerinde bulunan Kofçaz, Alevi-Bektaşî halkın yaşadığı bir köydür. Burada uzun saplı tanbura eşliğinde söylenen Bektaşî nefesleri, mersiyeler, gülbanklar, tercemanlar ve semahlar 5, 7, 9, 12 zamanlı olarak ve çoğunlukla hüseyini ve uşşak dizilerinde karşımıza çıkmaktadır. Kırklarelili Âşık Ali Tanburacı (1899-1982), Âşık Hasan Usluaşık, Bektaşî dervîşi Hasan Hüseyin Arslan, Anadolu'da daha az kullanılan uzun saplı bağlama çalanların temsilcileri olarak sayılabilir.

Kırklareli merkeze inerken Yahudi mezarlığından geçiyordum ki 1920'lerde konserler veren Yahudi bando takımının müziklerini duyar gibi oldum. Rum ve Yahudi bandolarına özenip kurumsal müzik çalışmalarının başlamasıyla Kırklareli'nde çeşitli musiki cemiyetleri kurulmuş, belediye ve halkevleri destekli çalışmalar ve bağımsız çalışan müzisyenlerle müzik hayatı oldukça renklenmiştir. TRT Radyo kayıtlarında da çalan Ömer Usta'nın öğrencisi, Selanik göçmeni ailenin oğlu zurnacı Kara Hüseyin (İhnalı), kanuncu Göksel Baktagir'in keman ve viyolonsel çalan babası Muzaffer Baktagir, kemancı Nedim Nalbantoğlu'nun bağlama ve ud çalan eğitimci babası Avni Nalbantoğlu, bu dönemlerin önemli müzisyenlerindendi.

Kasap, meyhane, birahane ve köftecilerin bulunduğu Kasaplararası ile müzik birlikte düşünülebilir kimi zaman; hele eski kasap, yarım kasap, yeni kasap, İspanyol kasabı, İstanbul kasabı, duraklı kasap, düz kasap gibi bol çeşitte oyunları olunca. Bu oyunların kökeninde hayvanları kesmeden önce etleri yumuşak olsun diye rahatlatmak amacı olduğundan oyun sayısı kadar farklı yumuşatma tekniği kullanıldığını söyleyebiliriz belki. Köfte ve pizola yemeden gitmeyeyim diye girdiğim lokantada karşılaştığım zurna ustasıyla sohbet ettik. Bu bölgede olduğu söylenen çalgılardan gayda/tulum çalan ve yapana rastlandığı bildirilmiş olsa da ben karşılaşmadım. Ancak, “Çal bana Çakır gaydayı / Oyna oyna / çal çal gaydayı / Habe yoksa / ye yorganları” diye devam eden şarkıda veya Balkan gaydası, Pomak gaydası, Bulgar gaydası, Burgaz gaydası, ince gayda, stoplu gayda, trili gayda gibi oyunlarda, iki teline birden

ayla temas edilerek ‘gayda çalmak,’
gaydanın varlığını belli etmektedir.

Artık İstanbul’a doğru yola çıkmış-
ken Trak boylarından Astı’nın başkenti
olan Vize’nin Evrenli köyündeki Kalyori
törenine denk geldim. Keçi ve çeşitli
hayvan postlarına girmiş halk, müzikler
eşliğinde dans ediyordu. “Kına gecesine
gel, yarın da düğün var” dediler. Gelinler,
istedikleri davul zurnacı çalmazsa ev-
lenmezler, düğün yapmazlar. O yüzden
en beğenilen müzisyenlerin program-
ları birkaç yıl öncesinden dolmuş olur.
Düğün güzel olacağına benziyor. Kına ge-
cesinde kadınlar daire, def çalıp şarkılar,
türküler söylediler.

*Bir evler yaptırdım sazdan samandan
İçine girilmez tozdan dumandan
Çalsın davullar
Kına yakılsın
Takı takılsın
Bir evler yaptırdım saraya karşı
Nasıl çıkacaksın âleme karşı
Çalsın davullar
Kına yakılsın
Takı takılsın
Bir evler yaptırdım kaleye karşı
Nasıl çıkacaksın ağaya karşı*

*Çalsın davullar
Kına yakılsın
Takı takılsın*

Ertesi gün düğünde horalar, karşıla-
malar, Türkiye’nin hemen her yerinde
görülen ve sadece değişen müziğe göre
isimlendirilen çiftetelliler oynandı.
Arnavutların oynadığı ancak son yıllarda
yaygınlaşarak herkes tarafından sevilen
“damat halayı” dakikalarca sürdü. Sıkı-
lanlar davul zurna ekibine iki parmakla-
rını sallayarak tekrar çiftetelli çalınma-
sını istedi. Yan masada oturan annesinin
ısrarlarına dayanamayan kızı “Ana mari
ana diksene donumu / oynayayım sana /
çiftetelli oyunu” deyiverdi.

Ertesi gün buğday ve arpa ekili tarla-
ların arasından geçerken aklıma Debreli
Hasan geldi; elinde tüfek, hafif eğilmiş,
etrafını kolaçan ederek güvenlik güçle-
rinden kaçarken kutsal saydığı ekin-
lere basmadığından ayağı havadayken
yakalanmış Debreli. 1870-1930 yılları
arasında yaşayan cesur, ahlaklı, zengin-
liği paylaşan bu şakinin başına gelenler
anlatılmakla kalmamış, bestelenmiş ve
tam da bu hikayeyi bedenselleştiren bir
oyun yazılmış:

*Drama köprüsü Hasan dardır geçilmez /
Soğuktur suları Hasan bir tas içilmez / At
martinini Debreli Hasan dağlar inlesin
/ Drama mahpusunda Hasan kara kedi
dinlesin / Mezar taşlarını Hasan koyun mu
sandın / Adam öldürmeyi Hasan oyun mu
sandın / At martinini Debreli Hasan dağlar
inlesin / Drama mahpusunda Hasan dostlar
dinlesin / Drama köprüsü Hasan dardır
daracak / Çok istemem Yanko Çorbacı bin
beş yüz liracak / At martinini Debreli Hasan
dağlar inlesin / Drama mahpusunda Hasan
kara kedi dinlesin / Drama köprüsünü
Hasan gece mi geçtin / Ecel şerbetini Hasan
ölmeden mi içtin / At martinini Debreli
Hasan dağlar inlesin / Drama mahpusunda
Hasan dostlar dinlesin. Z*

Aşağıdaki QR kodunu okutarak
bu yazı ile ilgili bir müzik
videosuna ulaşabilirsiniz.

